

Türkiye’de Veto Siyaseti Gölgesinde Demokrasiye Geçiş Süreci: 1983 Genel Seçimleri

Transition to Democracy in Turkey in the Shadow of Veto Politics: 1983 General Elections

ÖZET

12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin siyasal ve toplumsal açıdan bıraktığı izler, yakın dönem tarih yazımında öne çıkan meseleler arasındadır. Askeri müdahale sonrasında Milli Güvenlik Konseyi sadece parlamentoyu feshetmekle kalmamış siyasal alanı yasaklayan, denetleyen ve tekrar oluşturan bir güç haline gelmiştir. Üç yıl süren askeri rejim döneminde yeni anayasa hazırlanma süreci tamamlanmış ve sıra siyasetin, askeri otoriteden sivil idareye geçişine gelmiştir. Ancak Cumhurbaşkanı Kenan Evren’in kontrolü ve denetimi altında olan Milli Güvenlik Konseyi, siyasetin sivilere geçiş sürecini çok da kolay kılmamıştır. Konsey denetim ve veto etme yetkisini bu dönemde de hayata geçirmiştir. Konsey, milletvekilli adaylarının yanı sıra hangi siyasi partilerin ve liderlerinin 1983 genel seçimlerine girebileceğine varıncaya kadar siyasal hayatın tüm alanı üzerinde belirleyiciliğini muhafaza etmiştir. Konsey’in belirleyici olma hali, 6 Kasım 1983 genel seçimlerine hissedilir bir şekilde yansımıştır. Bu çalışmada 1983 genel seçimlerine gidildiği dönemde Kenan Evren ve Milli Güvenlik Konseyi’nin, siyasal partilerin kurucu üyelerini ve siyasi partilerin milletvekili adaylarını nasıl belirlediği ve aynı zamanda seçime girmelerini istedikleri siyasi partileri nasıl korudukları incelenmiştir. Bu doğrultuda Milli Güvenlik Konseyi’nin kararlarının temelini oluşturan veto etme yetkisini nasıl kullandığı ve bunu hangi gerekçelere dayandığı üzerinde durulmuştur. Çalışma, siyasal partilerin kuruluş sürecinden genel seçimlerin yapıldığı 6 Kasım 1983 tarihine kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu çalışma ile askeri müdahale sonrasında sivil yönetime geçiş sürecinde siyasetçilerin ve siyasal partilerin kurumsal açıdan yaşadığı zorluklar, Milli Güvenlik Konseyi’nin sivil siyaseti inşası ve bu dönemde temsili demokrasinin anlamında ve yorumlanışında ortaya çıkan farklılıklar ele alınıp tartışılarak literatüre katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Askeri Müdahale, Kenan Evren, Milli Güvenlik Konseyi, Siyasal Partiler, 1983 Genel Seçimleri.

ABSTRACT

The traces of the 12 September 1980 military coup in political and social terms are among the prominent issues in recent historiography. After the military coup, the National Security Council not only dissolved the parliament but also became a power that banned, controlled and reconstituted the political sphere. During the three-year military regime, the process of drafting a new constitution was completed and the transition of politics from military authority to civilian administration began. However, the National Security Council, which was under the control and supervision of President Kenan Evren, did not make the transition of politics to civilian administration very easy. The Council exercised its power of control and veto in this period as well. The Council maintained its decisive power over all areas of political life, from the candidates for parliamentary seats to which political parties and their leaders could participate in the 1983 general elections. The Council’s determining power was reflected in the general elections of 6 November 1983. In this study, analysed how Kenan Evren and the National Security Council determined the founding members of political parties and the parliamentary candidates of political parties and how they protected the political parties they wanted to enter the elections during the period leading up to the 1983 general elections. In this respect, how the National Security Council used its veto power, which constitutes the basis of its decisions, and on what grounds it based this power is emphasised. This study aims to contribute to the literature by discussing the institutional challenges faced by politicians and political parties during the transition to civilian rule after the military intervention, the National Security Council’s process of rebuilding civilian politics, and the differences in the meaning and interpretation of representative democracy during this period.

Keywords: Military Coup, Kenan Evren, National Security Council, Political Parties, 1983 General Elections.

GİRİŞ

Türkiye’nin siyasi tarihinde 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi ile başlayan darbeler döneminde siyasal, ekonomik ve toplumsal açıdan büyük etkilere neden olan 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi, önemli bir yere sahiptir. 1970’li yıllarda başlayarak şiddetini artıran öğrenci olayları ve bunun yanı sıra grevler, ekonomik bunalımlar, siyasi istikrarsızlıklar, toplumsal çatışmalar sonucunda ortaya çıkan siyasi cinayetler ülkede adeta bir iç savaş görüntüsünün ortaya çıkmasına neden olmuştur (Unat, 2022: 284).

Murat Soysal ¹ 

How to Cite This Article

Soysal, M. (2023). “Türkiye’de Veto Siyaseti Gölgesinde Demokrasiye Geçiş Süreci: 1983 Genel Seçimleri”, International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:8, Issue:54; pp:4006-4012. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.72903>

Arrival: 07 August 2023

Published: 25 October 2023

Academic Social Resources Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Öğr. Gör. Dr., Uşak Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Uşak, Türkiye

Siyasetçilerin yaşanan bu gelişmelerin önüne geçememesi ve sorunların daha fazla derinleşmesi sonucunda emir komuta zinciri çerçevesinde Türk Silahlı Kuvvetleri 12 Eylül 1980'de ülke yönetimine el koyduğunu ilan etmiştir. Askeri müdahale sonrasında ülke yönetimini, Kenan Evren'in başkanlığında olan ve beş kişiden oluşan Millî Güvenlik Konseyi (MGK) üstlenmiştir. Emir komuta zincirine bağlı kalınarak gerçekleştirilen askeri müdahalenin devamında Deniz Kuvvetleri eski Komutanı Bülent Ulusu hükümeti kurmakla görevlendirilmiş ve Bakanlar Kurulu oluşturulmuştur (Ertan, 2013: 200).

Daha önce faaliyetleri durdurulan siyasi partilerin feshine ilişkin kanun ise MGK tarafından 16 Ekim 1981 tarihinde onaylanmıştır. MGK'nin bu kararı sonucunda sivil siyasetin en önemli aktörü olan siyasal partilerin tümü kapatılmıştır. Kurucu Meclis'in oluşturulması sonrasında Anayasa Komisyonu belirlenmiştir. Bu komisyonun hazırladığı anayasa taslağı önce Danışma Meclisi'ne sunulmuş ardından MGK'ye ulaştırılmıştır. 18 Ekim 1982'de görüşülerek son halini alan Anayasa, sonraki gün kamuoyuna duyurulmuştur (Sarıay, 2014: 312). Anayasa 7 Kasım 1982 tarihinde halkoyuna sunulmuş ve evet oyu alarak 9 Kasım 1982'de yürürlüğe girmiştir (Resmî Gazete, Karar No: 458, Sayı: 17874, 20 Kasım 1982). 1982 Anayasası'nın halkın ezici çoğunluğuyla kabul edilmesinin birden fazla önemli sonucu olmuştur. Bunlardan ilki, yeni rejimin Türkiye'de bir desteği olmadığını iddia edenleri bir süre de olsa susturmuştur. Bir diğer sonucu ise Anayasanın yürürlüğe girmesiyle Cumhurbaşkanı olan Kenan Evren başta olmak üzere askeri yönetimi cesaretlendirerek, alacakları her kararın arkasında halkın olacağına dair inancını pekiştirmiştir. Son olarak, halkta sivil düzene kesin bir biçimde döneceğine dair inancı artırmıştır (Karpat, 2015: 271).

Anayasanın halk tarafından kabulünden sonra ortaya çıkan bu beklentiler, karşılığını koşullu ve sınırlı bir şekilde bulmuştur. Cumhurbaşkanı Evren ve MGK, Anayasa oylamasında halkın tercih oranını da gözeterek siyaseti tekrar inşa etme konusunda geri durmamıştır. Veo yetkisine dayanarak güdümlü siyaseti oluşturmuştur. Diğer yandan sivil yönetime geçiş süreci konusunda ise istekli davranmıştır. Kenan Evren'in başkanlığında kuvvet komutanından oluşan MGK, iktidarı demokratik yollarla seçilmiş olan sivil otoriteye devredileceğine dair düşüncelerini kamuoyuyla paylaşmıştır. Ancak bu niyetlerinin, eski statüye dönme anlamına gelmediğini de açıklıkla vurgulamışlardır (Özbudun, 2016: 29).

MİLLÎ GÜVENLİK KONSEYİ'NİN SİYASİ PARTİ KURUCU VE MİLLETVEKİLİ ADAY VETOLARI

12 Eylül 1980 askeri müdahalesi sonrasında Mili Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren'in gerçekleştirdiği ilk hamle, askeri müdahale öncesinde ordunun toplumsal olayların ve siyasal krizlerin temel gerekçelerinden biri olarak gördüğü 1961 Anayasasının yerine yeni bir anayasanın yapımı olmuştur. Evren'in anayasa kadar önem verdiği bir diğer konu ise Milletvekili Seçim Kanunu ve Siyasal Partiler Kanunu olmuştur. Evren'i bu görüşe sevk eden temel gerekçeler arasında 12 Eylül askeri müdahalesi öncesinde yaşanan siyasal krizin temel aktörleri arasında siyasal partileri ve bu partilerin liderleri olduğunu düşünmesiydi. Nitekim siyasal partilerin kapatıldığı 1982 Anayasasının geçici maddelerinde siyasi yasakların yer aldığı görüntü de bu iddia doğrultusunda meydana gelmiştir. Evren'in siyasi, ekonomik ve toplumsal hayatta yaşanan sorunlara çözüm bulamadıklarını iddia ettiği siyasetçilere (daha genel anlamda sivil siyasete) yönelik mesafeli duruşu, Siyasal Partiler Kanunu'nun çıkarılmasından sonra da devam etmiştir.

Siyasal Partiler Kanununun kabulüyle birlikte sıra seçimlerin ne zaman yapılacağına gelmişti. Genel seçimlerin 6 Kasım 1983 tarihinde yapılacağını ilan edilmesiyle siyasi parti kurmak isteyen kişi ve gruplar faaliyetlerine başlamıştır. Siyasal özgürlüklerin yok sayıldığı ve bundan ötürü karar verme yeteneğinin sınırlı olduğu bu ortamda 15 Mayıs 1982 tarihinde kurulan ilk siyasi parti, Turgut Sunalp'ın kurucusu olduğu Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) olmuştur (Güneş, 17 Mayıs 1983).

MDP'nin kuruluşunu takip eden günlerde askeri müdahale sonrasında siyasi yasaklı hale gelen liderler ve onların politik gücünden yararlanmak isteyen gruplar, siyasi parti kadrolarını oluşturmaya girişmiştir. Turgut Özal Anavatan Partisi (ANAP), Ali Fethi Esener Büyük Türkiye Partisi (BTP), Necdet Calp Halkçı Parti (HP) kuruluş dilekçelerini 20 Mayıs 1983 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na sunmuş ve böylece siyasal yaşama üç siyasi parti dahil olmuştur (Cumhuriyet, 21 Mayıs 1983). Bu arada sol cemahta Sosyal Demokrasi Partisi kurma çabaları içerisinde olan Erdal İnönü ise Sosyal Demokrasi Güç temsilcileri ve Türk-İş eski temsilcileri ile görüşmelerini sürdürmeye başlamıştır (Cumhuriyet, 21 Mayıs 1983: 1). İnönü'nün çalışmaları sonucunda Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) adlı parti kurulurken bu arada MDP'nin listesini inceleyen MGK, bu partinin üç kurucu üyesini veto etmiştir (Güneş, 7 Haziran 1983: 4).

Siyasi partilerin kuruluşu ardı ardına gerçekleşirken asıl dikkat çekici ve öne çıkan konulardan biri, daha önce kuruluşunu ilan eden BTP olmuştur. Çünkü 12 Eylül askeri müdahalesi sonrasında kapatılan Adalet Partisi'nin (AP) 167 eski milletvekili siyasetin tüm alanını kontrol eden askeri otoriteye "adeta meydan okurcasına" BTP'ye katılmıştı. Bu aynı zamanda siyasetin sivilleşmeye başladığına dair oluşan iyimser havanın sınırlarının zorlanmasıydı (Aydın ve Taşkın, 2015: 345). Nitekim AP'li eski milletvekillerinin bu girişimi aynı zamanda siyaset üzerinde gözlemci ve denetleyici konumda olan Konseyin müdahaleci yönünün tekrar devreye girmesine neden olmuştur. Sonuç olarak MGK'nin 1 Haziran 1983 tarihli 79 sayılı kararı ile BTP, AP'nin devamı olduğu gerekçesiyle

kapatılmıştır (Cumhuriyet, 1 Haziran 1983). Bu kararın gerekçesi BTP'nin feshedilmiş bir partinin devamı olarak değerlendirilmiş olmasıydı. Bu karar basında tartışma konusu olmayacaktı (Tanör, 2008: 56). MGK'nin siyaset zemininde yer alacak siyasal partileri belirleme konusundaki ısrarı devam etmiştir. Nitekim ardı ardına kurulan siyasal partiler tepkilere neden olurken, sert tedbirler almak zorunda bırakılmamaları gerektiğini belirten Cumhurbaşkanı Kenan Evren, gerekirse seçimlerin ertelenebileceği mesajını vermiş ve 16 eski siyasinin de seçimler yapıp TBMM Başkanlık Divanı oluşturuluncaya kadar Çanakkale'de zorunlu ikamete tabi tutulacağını dile getirmiştir (Cumhuriyet, 2 Haziran 1983).

Konseyin veto politikası BTP'nin kapatılma süreci ile sınırlı kalmamıştır. Zincirbozan'a gönderilen siyasi yasaklı Süleyman Demirel'in fikir babası olduğu, siyasi yasaklı kişilerin sayısı oldukça fazla olmasından ötürü kurucu bulmakta zorlanan ve kadrolarında AP'nin misyonunu taşıyan isimlerin olduğu Doğru Yol Partisi (DYP), 23 Haziran 1983'te kurulmuştur. Ancak MGK, hükümet ve İçişleri Bakanlığı gibi otorite makamları, bu partinin kuruluşunu istememiş, hatta partinin il ve ilçe başkanları askeri idare mensupları tarafından parti kurma çalışmalarına dahil olmamaları konusunda uyarılmıştır (Çavuşoğlu, 2007: 194). Bu partilerin yanı sıra Yeni Düzen Partisi, Yeni Doğu Partisi, Bizim Parti, Cumhuriyetçi Muhafazakar Parti, Fazilet Partisi gibi siyasi partiler ardı ardına kurulan partiler olmuştur (Tanör, 2008: 56). Kurulan siyasi partiler arasında hem kurucu kadroları hem de AP'den beslenen tabanından ötürü en kuvvetli duracak olan parti DYP olmuştur. Siyasi partilerin kurucu üyelerinin veto edilmesi tek başına oluşturulan bir yıpratma ve vazgeçirme politikası değildi. Örneğin DYP'nin kuruluş sürecinde yer alan isimlerin emniyet güçleri tarafından takip edilmesi, ev telefonlarının dinlenmesi hatta kuruluş çalışmalarında kullanılan ofislerin deşifre edilmesi sonrasında parti üyelerinin çalışma bürolarını değiştirmek zorunda kalması, bunlardan birkaçıydı (Çavuşoğlu, 2007: 195).

MGK, Siyasi Partiler Kanununa dayanarak, siyasal partileri ve kurucularını denetlemeyi sürdürmüştür. Nitekim daha önce MDP'nin üç üyesini veto ederken devamında ANAP ve HP'nin yedişer üyesini veto etmiştir. Kurucu üyelerin veto edilmesi, üyesi oldukları siyasi partilerin seçime girmesine engel olduğu gibi bu kişilerin milletvekili adayı olma durumunu da zorlaştırıyordu. Siyasi partiler, 30 kurucu üye sayısını sağlamak adına çaba sarf ederken MGK siyasi partilerin kurucu üyelerini sıkı bir şekilde inceleyip eliyordu. Nitekim veto kararları sorgulanamayan MGK'nin bir sonraki hamlesi, SODEP ile ilgili olacaktır. MGK, Siyasi Partiler Kanununun geçici 4. maddesine göre yaptığı inceleme sonunda, 23 Haziran 1983'te 85 no'lu kararıyla SODEP'in 37 kurucu üyesinden Genel Başkan Erdal İnönü dahil 21'ini veto etmiştir. Veto edilen isimler arasında partinin Genel Başkan Yardımcısı Türkan Akyol, Genel Başkan Yardımcısı Atilla Sav, Genel Başkan Yardımcısı Muzaffer Saraç, Genel Sekreter Yardımcısı Yiğit Gülöksüz, Cahit Talas gibi isimler vardı (Cumhuriyet, 24 Haziran 1983). Genel Başkan Erdal İnönü'nün veto edilmesi üzerine başkanlık koltuğu Cezmi Karatay ile doldurulmuştur (Cumhuriyet, 28 Haziran 1983). Bir diğer veto alan parti ise DYP olmuştur. DYP'nin Genel Başkanı Ahmet Nusret Tuna dahil 34 kurucu üyesinden 30'u veto edilmiştir (Cumhuriyet, 8 Temmuz 1983). Siyaset zemininde sivil siyasete geçiş sancısı devam ederken, Konsey'in tepkisi vetoların ötesine taşınmıştır. Cumhurbaşkanı Evren, Bolu ve Sakarya'da yaptığı konuşmalarda eski partilerin devamı niteliğinde partilerin kurulduğunu ancak başarılı olamayacaklarını, bu kadar çok partinin kurulmasının memlekete zarar getirdiğini ifade ettiklerini fakat inadına parti kurulduğunu dile getirmiştir (Cumhuriyet, 3 Temmuz 1983). Evren'in tek başına bu ifadeleri dahi siyasi partilerin kuruluş süreçlerinin çok zorlu geçeceğini gösteriyordu.

Bu gelişmeler yaşanırken diğer yandan MGK, siyasi partilere dair çalışmalarına açıklık getirmiştir. Yayınladığı 31 nolu bildiriye yalnızca MDP ve ANAP'ın açılış törenleri yapabileceğini, kitap, mecmua ve broşür yayımlayabileceklerini duyurmuştur. ANAP ve MDP ülke genelinde il örgütlenmelerini oluşturmaya başlarken Halkçı Parti (HP), kendileri gibi sosyal demokrat görüşe hitap ettiğini düşündükleri SODEP ile birleşmeyi olumlu bulduklarını ifade etmeye başlamıştır (Cumhuriyet, 8 Temmuz 1983: 7). Ancak MGK, SODEP'in İnönü ve diğer kurucu üyelerin yerine bildirdiği 21 üyeyi de veto etmiştir. Yeni Doğu Partisinin de 53 kurucu üyesinden 28'ini veto etmiştir. Yeni Doğu Partisi'nin öncesinde 8 kurucu üyesinin istifasından ötürü 7 kurucu üyesi kalmıştır (Cumhuriyet, 9 Temmuz 1983). Böylece 9 Temmuz tarihine kadar kurulan siyasi partilerin 325 kurucusundan 185'i MGK tarafından veto edilmiş, 68 kurucusu olan BTP ise tümüyle kapatılmış oluyordu (Cumhuriyet, 9 Temmuz 1983).

Siyasi partiler ardı ardına kurulmaya devam ederken, Cumhurbaşkanı Evren de parti kuruluşlarına dair görüşlerini kamuoyu ile paylaşmaya başlamıştır. Evren, Kırşehir'deki bir konuşmasında, 14 parti kurulacağını tahmin etmediklerini, "çok partiye bağlı cılızlaşacak kadrolara tahammüllümüz yoktur" diyerek bazı kimselerin seçimlere girmek amacıyla değil, daha önce kurulmuş olan partilere yanaşarak liste başı olmak için parti kurduklarını iddia etmiştir (Cumhuriyet, 24 Temmuz 1983). Bu arada Fazilet Partisi'nin 18 kurucu üyesi veto edilirken 13 yeni kurucu üye belirtmesi gerekiyordu (Cumhuriyet, 26 Temmuz 1983). 27 Temmuz 1983 tarihine gelindiğinde Bizim Parti'nin 26 kurucusu veto edilmiş 6 kurucusu kalmıştı. Muhafazakar Parti'nin ise Genel Başkanı ve DM Üyesi Mehmet Pamak dahil 25 kurucu üyesi veto edilmiştir. Böylece Pamak, DYP'nin kurucusu Ahmet Sanver Doğu'dan sonra veto edilen ikinci DM üyesi olmuştur.

MGK, 99 sayılı kararıyla 26 Ağustos günü saat 17.00'ye kadar MGK'nin incelemeleri sonucunda en az 30 kurucu üyesi uygun görülmeyen siyasi partilerin tüzel kişilikleri devam etmesine rağmen seçimlere katılamayacağına karar

vermiştir. Böylece 27 Temmuz 1983 tarihinde genel görünüm; 30 kurucusunu tamamlayan partiler; Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Anavatan Partisi (ANAP), Halkçı Parti (HP), Kurucu üyeleri üçüncü incelemede olan SODEP, kurucuları ikinci incelemede olan; DYP, Yeni Düzen Partisi (YTP), Yeni Doğu Partisi (YDP), kurucuları ilk incelemede olan partiler; Fazilet Partisi (MP), Bizim Parti (BP), varlığı fiilen sona eren; Yüce Görev Partisi (YGP), kapatılan parti; Büyük Türkiye Partisi (BTP) şeklindeydi (Cumhuriyet, 27 Temmuz 1983). MGK'nin kararları ve vetoları devam ederken, 30 kurucu üyesi onaylanarak seçimlere girmesi kesinleşen HP, MDP ve ANAP illerdeki örgütlenmelerine ve aday belirleme çalışmalarına devam etmiştir. Veto siyasetinde belki de en dikkat çekici konulardan biri Turgut Özal konusunda olacaktır. ANAP'ın kurucusu ve Genel Başkanı olan Özal, MGK Sekreterliği tarafından veto listesine alınmıştı. Ancak askeri rejim döneminde Başbakan Yardımcılığı yapması ve bu durumdan ötürü olası bir yanlış anlaşılmaya sebebiyet vermemesi adına Cumhurbaşkanı Evren, Turgut Özal'ın isminin veto listesinden çıkarılmasını istemiştir (Turgut, 1986: 142).

Tüm bu veto süreçlerinin sonunda 26 Ağustos 1983'e gelindiğinde Yüksek Seçim Kurulu (YSK); Anavatan Partisi, Halkçı Parti ve Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin 6 Kasım'da yapılacak olan genel seçimlere katılmaya hak kazandıklarını 25 Ağustos 1983 tarihli 265 sayılı karar verildiği konusunda kamuoyunu bilgilendirmiştir (Cumhuriyet, 26 Ağustos 1983).

MGK, tüm bu aşamalarda parti kurucularını ve seçime girecek siyasal partileri, 22 Nisan 1983 tarihli 2820 nolu Siyasi Partiler Kanununun geçici 4. maddesi² hükmüne göre belirleme konusunda son söz söyleme yetkisini kullanmıştı (Resmî Gazete, Sayı: 18027, 24/4/1983). YSK'nin seçimlere girecek olan üç siyasal partiyi kamuoyuna açıklamasından bir gün sonra Cumhurbaşkanı Evren, üç partinin genel başkanıyla ayrı ayrı görüşmüş ve onlardan gösterecekleri milletvekili adaylarını Konsey'in veto yetkisini dikkate alarak belirlemelerini ve işlerini kolaylaştırmalarını istemiştir (Evren, 1991 b: 315). Cumhurbaşkanı Evren'in bu uyarısı, siyasal partilerin aday gösterme konusunda elini bağlamıştır. Seçime girecek üç siyasal parti, adaylarını belirlemeye başlamıştır. Seçime girmeye hak kazanan MDP, HP ve ANAP aday listelerinin YSK'ye bildirilmesi için son gün olan 2 Eylül tarihinde toplam 1200 adayını bildirmiştir. Aynı zamanda çeşitli illerden 356 kişi bağımsız milletvekili aday olmak için başvuruda bulunmuştur. YSK, yapılacak incelemeden sonra geçici aday listesinin 9 Eylül'de resmi gazetede yayınlanacağını, iki günlük itiraz süresi verildikten sonra bu itirazların, üç gün içinde değerlendirileceğini ve 12 günlük MGK'nin incelenmesi sonunda ise 26 Eylül'de listelerin son halinin açıklanacağını duyurmuştur (Cumhuriyet, 3-4 Eylül 1983).

Çok sayıda kişinin genel seçimlere bağımsız milletvekili aday olarak girmek için başvuruda bulunması, Cumhurbaşkanı Evren'i tedirgin etmiştir. Evren, bu konuda yapılan tetkikler sonucunda, seçimlere doğrudan katılmayan DYP'nin adaylarını bağımsız olarak gösterdiğini ve bu adayların seçilmeleri durumunda DYP'ye geçerek partiyi Mecliste temsil etme imkanını elde etmeye çalıştıklarını ifade etmiştir (Evren, 1991 b: 322). Evren ve Konseyin bu ince tutumu aynı zamanda veto aracının etkili bir şekilde kullanılacağını ifade etmekteydi. Nitekim MGK, 2839 nolu 10 Haziran 1983 tarihli Milletvekili Seçim Kanununun 3. maddesine³ dayanarak milletvekilleri adaylarını belirleme ve bu konuda son sözü söyleme yetkisini, 21 Eylül'de hayata geçirmiştir (Resmî Gazete, Sayı: 18076, 13 Haziran 1983: 15). Konsey ilk aşamada toplam 1683 milletvekili adayından 672'sini veto etmiştir. Veto edilen milletvekili adaylarının partilere ve bağımsız adaylara göre dağılımı ANAP 81, HP 89, MDP 74 ve Bağımsız adaylar 428 şeklinde olmuştur. Veto edilen adaylar arasında beş Danışma Meclisi üyesi ve 101 eski parlamenter bulunuyordu. Bunlar arasında her üç partinin birer genel başkan yardımcısının adaylığı da uygun görülmemiştir. Ancak Milletvekili Seçim Kanunu ve MGK'nin 155 sayılı son kararı uyarınca veto edilen adayların yerine yeni adayların gösterilebileceği de ilan edilmiştir (Cumhuriyet, 22 Eylül 1983).

² Geçici Madde 4: Bu Kanunun yürürlüğe girmesini müteakip yapılacak ilk milletvekili genel seçimlerinin sonucunun Yüksek Seçim Kurulu tarafından ilanına kadar, Milli Güvenlik Konseyi; Siyasi parti kurmak üzere İçişleri Bakanlığına verilen kuruluş bildirisinde adı yazılı bulunan parti kurucuları üzerinde incelemede bulunmak yetkisine sahiptir. Bu inceleme sonucunda bu görevler için uygun görülmeyenler hakkında; Milli Güvenlik Konseyi, temelli kapatılan siyasi partilerin her kademedeki yöneticileri ile üyelerine parti faaliyetlerine katılma kısıtlılığı getiren Anayasanın 69 uncu maddesi hükümlerine dayalı olarak, üye tamsayısı ile karar alır. Bu suretle hakkında olumsuz karar alınan kurucu yerine, diğer kurucular tarafından yenileri önerilebilir. Bu inceleme işlemi, kuruluş bildirisinin İçişleri Bakanlığına verilmesi ile birlikte partinin tüzel kişilik kazanması hakkını önlemez ve geciktirmez. İçişleri Bakanlığı, kendisine verilen kuruluş bildirisini ve eklerinin (Program ve tüzük hariç) birer örneğini yirmi dört saat içinde Milli Güvenlik Konseyi Başkanlığına ulaştırır. Milli Güvenlik Konseyi inceleme sonucunu ilgili partiye iletmek üzere İçişleri Bakanlığına ve aynı zamanda Cumhuriyet Başsavcılığına yirmi gün içinde bildirir. Tebliğ tarihinden itibaren beş gün içinde Milli Güvenlik Konseyinin kararını yerine getirmeyen siyasi partiler hakkında Cumhuriyet Başsavcılığınca Anayasa Mahkemesinde kapatma davası açılır.

³ Geçici Madde 3: 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun geçici dördüncü maddesinde, siyasi parti kurucuları üzerinde, Milli Güvenlik Konseyinin incelemede bulunmak ve haklarında olumsuz karar alınanların değiştirilmesini talep etmek yetkisi, aynı Kanunun geçici altıncı maddesine göre, bu Kanunun yürürlüğe girmesini müteakip yapılacak ilk milletvekili genel seçimleri için siyasi partilerin kurucular kurulunca tespit edilecek milletvekilleri adayları hakkında da aşağıdaki esaslara göre uygulanır.

a) Milli Güvenlik Konseyi; siyasi partilerce hazırlanan milletvekili aday listelerini, Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı tarafından geçici olarak ilan edildiği tarihten itibaren oniki gün içinde inceler.

b) Yukarıdaki (a) bendi hükümlerine göre yapılan inceleme sonunda Milli Güvenlik Konseyince hakkında olumsuz karar alınan milletvekili adaylarının isimleri ilgili siyasi parti listelerinden çıkartılmak üzere Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığına bildirilir. Milli Güvenlik Konseyinin adaylar hakkında aldığı bu karar kesindir.

MGK, siyasi partilerin veto edilen adayların yerine bildirdiği 487 asil ve yedek aday üzerinde yaptığı son incelemesi sonrasında nihai kararını YSK'ye bildirmiştir. Sonuç olarak MDP 2, ANAP 8, HP 11 eksik adayla seçime girmeye hazır hale getirilmiştir (Cumhuriyet, 1 Ekim 1983). Bu arada 166 sayılı kararla Çanakkale'de zorunlu ikamete tabi tutulan Süleyman Demirel'in de içinde bulunduğu 16 siyasetçinin, Anayasa'da yer alan ilgili madde ve MGK'nin 79 sayılı kararında yer alan hükümler geçerli olmak kaydıyla serbest bırakılmıştır (Karar No:166, 30.9.1983, Resmî Gazete, 1 Ekim 1983, 18178). YSK'nin Resmî Gazete yayınladığı aday listesiyle toplam 50'si bağımsız olmak üzere 1219 adayın seçimlere katılacağı ilan edilmiştir (Resmî Gazete, Sayı: 18181, 4 Ekim 1983; Cumhuriyet, 5 Ekim 1983).

6 KASIM 1983 GENEL SEÇİMLERİ VE SİVİL YÖNETİME GEÇİŞ

Siyaset yapmanın zorlaştığı bu ortamda daha önce kabul edilen seçim kanunu, demokrasi koşullarını çok daha zorlu hale getirmiştir. Anayasa halkoylaması/plebisiti ile doğrudan Cumhurbaşkanı seçilen ve Çankaya Köşküne çıkan Evren, çok önemli gördüğü Milletvekili Seçim Kanununa yoğunlaşmıştır. Evren'e göre Milletvekili Seçim Kanunu ve Siyasi Partiler Kanunu Anayasa kadar önemlidir. Çünkü Anayasa ne kadar iyi olursa olsun bu iki kanun uygun şekilde yazılmazsa ilerde bazı sıkıntılara meydan verebilirdi (Evren, 1991 a: 272). Bu konuda eski partilerin devamlarının tekrar ortaya çıkmasının önüne geçmek adına siyasi partilerin kontrollü bir şekilde kurulmasını sağlayacak bir siyasal partiler kanunu hazırlanmıştı (Ercüment, 2015: 191). Bunun yanı sıra kabul edilen Anayasanın felsefesine ve yine buna paralel şekilde oluşturulan Siyasi Partiler Kanununa uyumlu olacak şekilde Milletvekili Seçim Kanunu belirlenmiştir. Evren ve Konsey'in bu eğilimi, 1983 genel seçimlerinde çifte barajlı D'Hondt sisteminin uygulanması ile sonuçlanmıştır. İstikrarın sağlanması ve aynı zamanda hızlı yasama faaliyeti temel hedef olmuştur. D'Hondt sisteminin büyük partileri kayıran özelliğinin yanı sıra sistem içine ayrıca barajlar da yerleştirilerek "istikrar" zeminini sağlayabilecek bir seçim sistemi öngörülmüştür (Asrak Hasdemir, 1992: 261). Sonuç olarak oyların dağılmasının önüne geçmek ve parlamento faaliyetlerinde hükümlere istikrar sağlanması doğrultusunda genel baraj ve seçim çevresi olmak üzere iki aşamalı baraj sisteminin uygulanacağı bir seçim sistemine gidilmiştir (Teziç, 2012: 357).

MDP, ANAP ve HP liderlerinin ortak noktaları askeri hükümet dönemiyle yakınlığıyla biliniyordu. Turgut Özal, MGK'nin ülke yönetiminde söz sahibi olmaya başladığı dönemde kurulan Bülent Ulusu hükümetinde bakan olarak görev almış bir isimdi. HP lideri Necdet Calp, Başbakanlık'ta yüksek memur olarak görev yapmıştı. MDP lideri Turgut Sunalp ise emekli bir orgeneral (Akşin, 2009: 281). Seçim faaliyetlerini ve propagandalarını yurt genelinde sürdüren üç siyasal parti, radyo ve televizyonlarda programlarını ve iktidara gelmeleri durumunda neyi yapabileceklerini kamuoyuna duyurmuşlardır. MDP, ANAP ve HP seçim bildirelerinde dış politika, konut sorunu, ekonomik ilişkiler, turizm, sosyal güvelik ve eğitim konusundaki görüş ve vaatlerini seçmenlerle paylaşmıştır (Şahin, 2016: 296-30). Seçim meydanlarında MDP; Anayasa ve 12 Eylül felsefesinin yanı sıra antikomünizm konuları üzerinde dururken, ANAP ise Özal'ın önceki dönemlerdeki görev tecrübesiyle ekonomi ve 24 Ocak Kararları üzerinden siyaset yapmıştır. HP ise daha çok diğer partilerin varlıkları, holdinglerin diğer partilere olan destekleri ve işçi hakları gibi meselelere yoğunlaşmıştır (Ercüment, 2015: 192). Aslında toplumun büyük bir bölümünün hangi parti yönünde tercihte bulunacağı, MGK'nin milletvekili vetoları sürecinden seçim çalışmalarının başladığı ana kadar görünür hale gelmişti. Hatta MGK'de, seçimin sonucunun ne olacağı, kimin kazanacağı ve siyasal atmosferin ne olacağına dair tartışmaları içeren iki brifing verilmişti. Toplanan bilgiler sonucu ortaya çıkan raporlar Konsey'e aktarılırken ortaya çıkan manzara çok netti: "MDP seçimleri kaybediyordu, seçimi Özal kazanacaktı". Hazırlanan raporları inceleyen MGK, örtülü de olsa desteklediği MDP'nin seçimleri kaybedeceğini artık biliyordu (Doğan, 1985: 405-406). Seçime girecek olan siyasal partiler ve milletvekili aday listeleri konusunda belirleyici olan Cumhurbaşkanı Evren ise bu dönemde yayınladığı mesajlarda, şer güçlerinin halkın sandığına gitmemesi yönünde büyük çaba sarf ettiğini belirterek, vatandaşların Anayasa oylamasına ezici çoğunlukla katıldıkları gibi 6 Kasım'da da mutlak suretle sandık başına gidip tercihlerini yapmalarını istiyordu (Evren, 1991 b: 383).

Seçim çalışmaları sonununda temsili demokrasi ve propaganda yapma zemininin kısıtlı olduğu böyle bir ortamda seçmenler sandık başına gitmiştir. Toplum üç parti arasından orduya en fazla mesafeli olarak kabul edilen ve bu şekilde yorumlanan, ANAP'a en fazla oyu vererek tek başına iktidara gelmesini sağlamıştır (Heper, 2012: 243). Yüzde 92,27 katılımın gerçekleştiği 6 Kasım 1983 genel seçimlerinde ANAP, yüzde 45,1 oy oranı ve 212 milletvekili ile Meclis'te en fazla temsil oranını elde eden parti olmuştur. HP, yüzde 30,5 oy oranı ile 117 milletvekili, MDP ise yüzde 23,3 oy oranı ile 71 milletvekili çıkarmıştır. Çok sayıda başvuruya Meclis'e girme konusunda oldukça istekli olan bağımsız milletvekilleri, öncesinde veto siyasetinden sonrasında ise seçim sisteminden nasibini alarak toplamda yüzde 1,1 oy alabilmiş ve sonuç olarak hiçbir aday Meclis'te temsil hakkını elde edememiştir (Resmî Gazete, Sayı: 18221, 14 Kasım 1983). 1983 genel seçimleri, MGK'nin aldığı kararlar ve çıkardığı kanunların hakim olduğu bir siyaset ortamında tamamlanmıştır.

Turgut Özal'ın genel seçimden tartışmasız bir şekilde tek başına hükümeti kurma yeterliliğine ulaşması ordusu, millet iradesine uymaya ikna etmiştir. Cumhurbaşkanı Evren, Özal ile gerçekleştirdiği ve rahat geçen bir toplantıdan sonra onu hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Ancak MGK, yeni hükümet Meclis tarafından onaylanmayınca kadar kendini dağıtmamış ve seçimlerden sonra da bir süre ülkeyi yönetmeye devam etmiştir (Karpaz, 2015: 273-

274). Genel seçimlerin tamamlanmasından sonra Anayasa'nın yürürlüğe girmesine dair 177'inci madde gereğince 6 Kasım 1983 genel seçimlerinin yapılmasını takiben TBMM Başkanlık Divanı'nın 6 Aralık 1983'te oluşmasıyla diğer bir ifadeyle Meclis'in göreve başlmasıyla MGK ve Danışma Meclisi'nin hukuki varlığı sona ermiştir (Özbudun, 2016: 32). Böylece askeri müdahaleden sonra üç yıl boyunca askeri rejimin siyaseti yeniden inşa ettiği bir sürecin sonuna gelinmiş, siyasal ve toplumsal yaşamda yeni bir evreye girilmiştir.

SONUÇ

12 Eylül askeri müdahalesinden sonra üç yıl süren askeri rejim döneminde Milli Güvenlik Konseyi ve Kenan Evren başta anayasa yapımı olmak üzere siyaset ile ilgili tüm alanlarda son söz sahibi olarak denetleyici ve düzenleyici rolünü etkili bir biçimde kullanmıştır. Siyasal yaşamın durma noktasına geldiği bu dönemde devlet yönetimi, anayasa yapım sürecinden başlayarak çeşitli yasa ve Konsey kararlarıyla hukuki bir zemin üzerinden yürütülmüştür. Kenan Evren 1982 Anayasası'nın kabul edilmesiyle doğrudan Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturduktan sonra güçlü rolünü, Siyasi Partiler Kanunu ve Milletvekili Seçim Kanununun oluşturulması süreçlerinde de etkili bir biçimde kullanmıştır. Yine bu iki kanun üzerinden hukuki zemine oturttuğu "veto siyasetini" 1983 genel seçimlerine gidilirken fiili bir şekilde devreye sokmuştur. Küçük partilerin oyları bölmesinin önüne geçmek ve parlamento faaliyetlerinde hükümetlere istikrar sağlanması amacıyla belirli sayıda siyasi partinin seçimlere girebilmesi sağlanarak, istikrar temelinde siyasi bir zemin tesis edilmeye çalışılmıştır. Genel seçimler öncesinde kurulan siyasi partilerin kurucularının veto edilmesi bu amaç doğrultusunda oluşturulmuş bir strateji şeklinde vuku bulmuştur. Son aşamada ise seçime katılmaya hak kazanan siyasi partilerin milletvekili adayları da veto sürecinden geçmiştir. Üç siyasi partinin yarıştığı 6 Kasım 1983 seçimleri sonrasında sivil yönetime geçiş kontrollü ve güdümlü bir çerçevede gerçekleşmiştir. Bu süreçte alınan kararlar ve gerçekleşen müdahaleler sonucunda temsil edilme hakkının sınırlandırılması, seçmenlerin desteklediği politik görüşlerin siyasi partiler aracılığıyla tam anlamıyla Meclis'e yansımalarının önünde engel teşkil etmiştir. Sonuç olarak seçmenlerin politik tercihlerini yansıtan ve toplum ile siyaset sistemi arasında köprü vazifesi gören siyasi partilerin seçimlere girmesinin engellenmesi, temsili demokrasinin işlevini azaltmıştır.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

MGK TD, Birleşim: 49, Cilt: 9.

Resmî Gazete, Sayı: 18027, 24 Nisan 1983.

Resmî Gazete, Sayı: 18076, 13 Haziran 1983.

Resmî Gazete, Karar No:166, 18178, 1 Ekim 1983.

Resmî Gazete, Sayı:18221, 14 Kasım 1983.

Resmî Gazete, Karar No: 458, Sayı: 17874, 20 Kasım 1982.

Resmî Gazete, Sayı:18181, 4 Ekim 1983.

Resmî Gazete, Sayı: 18221, 14 Kasım 1983.

Kitap ve Makaleler

Akşin, S. (2009). Kısa Türkiye Tarihi, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Asrak Hasdemir, T. (1992). "1980 Sonrası Türkiye'de Seçim Sistemi- Kimi Saptamalar", AÜSBF Dergisi, 47 (1) : 253-276.

Aydın, S. & Taşkın, Y. (2015). 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çavuşoğlu, H. (2007). 12 Eylül ve Mekez Sağ, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2 (6): 183-201.

Doğan, Y. (1985). Dar Sokakta Siyaset (1980-1983), İstanbul: Tekin Yayınevi.

Ertan, T. F. (2013). "Darbeler Dönemi ve Demokrasiyi Yaşatma Çabaları II". (Ed. Şaduman Halıcı), Türkiye'de Demokrasi ve Parlamento Tarihi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları Açık Öğretim Fakültesi Yayını.

Evren, K. (1991 a). Kenan Evren'in Anıları 3, İstanbul: Milliyet Yayınları.

Evren, K. (1991 b). Kenan Evren'in Anıları 4, İstanbul: Milliyet Yayınları.

Özbudun, E. (2016). "Türkiye'nin Anayasa Sorunu", (Derleyen: Mehmet Kabasakal), Türkiye'de Siyasal Yaşam Dün, Bugün, Yarın, ss. 23-38, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Karpat, K. (2015). Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset, İstanbul: Timaş Yayınları.

Sarınay, Y. (2014). Türk Parlamento Tarihi Milli Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisi (1981-1982), Cilt: 2, Ankara: TBMM Basımevi.

Şahin, G. (2016). 1983 Seçimlerine Katılan Siyasi Partilerin Askeri Yönetim Sonrası Türkiye'sine İlişkin Söylemleri, The Journal of Social Sciences Institute, Sayı: 33: 283-307.

Tanör, B. (2008). "Siyasal Tarih (1980-1983)", (Yayın Yönetmeni: Sina Akşin). Bugünkü Türkiye 1980-2003, ss. 27-161, İstanbul: Cem Yayınevi.

Teziç, E. (2012). Anayasa Hukuku, İstanbul: Beta Yayınları.

Turgut, H. (1986). 12 Eylül Partileri, İstanbul: ABC Ajansı Yayınları.

Unat, K. (2022). "27 Mayıs Askeri Müdahalesinden Günümüze İç ve Dış Politik Gelişmeler", (Ed. Temuçin Faik Ertan), Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, ss. 279-300, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet, 21 Mayıs 1983.

Cumhuriyet, 1 Haziran 1983.

Cumhuriyet, 2 Haziran 1983.

Cumhuriyet, 24 Haziran 1983.

Cumhuriyet, 28 Haziran 1983.

Cumhuriyet, 8 Temmuz 1983.

Cumhuriyet, 3 Temmuz 1983.

Cumhuriyet, 8 Temmuz 1983.

Cumhuriyet, 9 Temmuz 1983.

Cumhuriyet, 24 Temmuz 1983.

Cumhuriyet, 26 Temmuz 1983.

Cumhuriyet, 27 temmuz 1983.

Cumhuriyet, 26 Ağustos 1983.

Cumhuriyet, 3-4 Eylül 1983.

Cumhuriyet, 22 Eylül 1983.

Cumhuriyet, 1 Ekim 1983.

Cumhuriyet, 5 Ekim 1983.

Güneş, 17 Mayıs 1983.

Güneş, 7 Haziran 1983.

Tezler

Ercüment, B. (2015). "1983 Seçimlerine Giden Süreçte Kurulan Siyasi Partiler ve Programları", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.